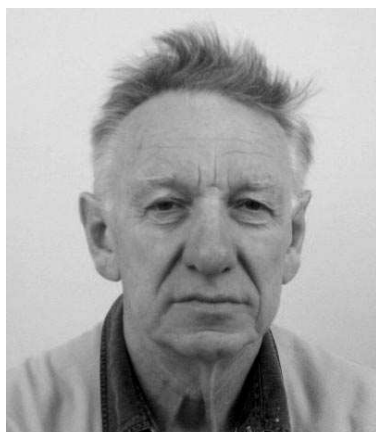

Vysoké školy 1990–2005

Před patnácti lety nastoupily naše vysoké školy spolu s celou společností cestu transformace. Zpočátku dokonce v roli protagonistů. Souhrou několika příznivých okolností se podařilo, že Federální shromáždění již v červnu 1990 přijalo zákon č. 172/1990 Sb., o vysokých školách, který jim poskytl zcela nebývalou míru svobody, autonomie a samosprávy. Za uplynulých patnáct let se v našem vysokém školství mnohé změnilo a bylo by možno o tom napsat obsáhlou studii. Místo toho se pokusíme podívat na toto období očima osobností, které stály v prvních transformačních letech v čele vysokých škol.

Náš seriál pokračuje rozhovorem s prof. Ing. Zdeňkem Kovářem, CSc. Ten byl v letech 1990–1997 rektorem Vysoké školy strojní a textilní (VŠST) v Liberci, která pod jeho vedením nastoupila cestu přeměny na Technickou univerzitu v Liberci.

ZDENĚK KOVÁŘ

4. 7. 1930	narozen v Praze
1949	maturita na Státním francouzském gymnáziu v Praze
1949–1953	studium na Strojní fakultě Českého vysokého učení technického v Praze, obor pístové stroje
1961	CSc. v oboru mechaniky
1968	habilitace pro obor spalovacích motorů na VŠST v Liberci
1970–1979	řidič v ČSAO a libereckém skladu n.p. Izolace
1979–1989	projekce motorů LIAZ v Jablonci nad Nisou
1990	děkan Fakulty strojní VŠST
1990	jmenován profesorem v oboru stavba energetických strojů a zařízení
1990–1997	rektor Vysoké školy strojní a textilní v Liberci (od roku 1995 Technická univerzita v Liberci)
od roku 1997	působí na Technické univerzitě v Liberci (TUL)

Pro pochopení polistopadového vývoje našeho vysokého školství je dobré se podívat trochu nazpět. Jak to vypadalo na Vysoké škole strojní a textilní za normalizace?

Otázka je příliš všeobecná a těžko na ni odpovědět. Pro mě je navíc nepřipadná, protože od okamžiku, když jsem v roce 1970 za sebou naposled zavřel dveře

školy, jsem poprvé na půdu VŠST vstoupil až v prosinci 1989. Tak jako byla celá společnost protkána sítí StB a každý se bál ne zcela přesně definovaných nebezpečí, tak se také jistě i na VŠST projevovala obecná atmosféra strachu a obav. To je ostatně to nejpodstatnější, zač je třeba odsuzovat ty, kteří to umožnili a sami takovou atmosféru spoluvytvářeli anebo dokonce z ní osobně těžili nebo se o to aspoň snažili.

Dovolte mi, pane profesore, trochu osobnější otázku. Kdy jste byl vyhozen z VŠST a proč?

Dostal jsem výpověď pro ztrátu důvěry v únoru 1970. Na to tehdy přidali do Zákoníku práce speciální účelový odstavec o ztrátě důvěry z politických důvodů, který platil jen několik let a byl pak v tichosti zrušen. Výpovědi předcházelo delší neklidné jednání v novém, již znormalizovaném ZV ROH, ke skutečnému ukončení pracovního poměru pak došlo v září téhož roku. Odvolal jsem se dvakrát (Okresní soud, Krajský soud) ne proto, že bych očekával dobrý výsledek, ale z principu. Soud ve svém zamítnutí uváděl jako oprávněný důvod výpovědi, resp. ztráty důvěry, můj nesouhlas se vstupem vojsk v srpnu 1968 (výslovný písemný souhlas byl od učitelů vysokých škol vyžadován), mou iniciativu při sjednávání dohod o solidaritě v případných kritických situacích, které pražsko-jarní závodní výbor VŠST, jehož jsem byl členem, uzavíral s odborovými organizacemi v okolních továrnách, mé všeobecné působení mezi posluchači a v odborech, mou účast na protestním pochodu studentů na jugoslávské velvyslanectví a podobné zločiny.

Kdo ještě byl nucen opustit školu?

Kolega Matoušek a já jsme dostali výpověď, řada dalších byla k odchodu ze školy donucena různými nátlaky a vyhrožováním (namátkou Exner, Golka, Hammerschmied, Hašková, Hercík, Höschl, Hynčica, Jágrová, Jágr, Kratochvíl, Kunz, Pecina, Sláma, Žemlička, mezi jinými i moje žena). Rehabilitační komise VŠST projednala 108 případů nucených odchodů ze školy, ale také ovšem nespravedlivých postihů studentů, nedovolených obhajob kandidátských prací a nedovolených habilitací (to jen do 30. června 1992).

Můžete nám říci něco o Vašich osudech do doby, než jste byl povolán zpět?

Moje reakce na nucený odchod ze školy měly jakési tři stupně:

- První bylo zjištění, že nemohu najít uplatnění ve výzkumných institucích, se kterými jsme spolupracovali a kde působili moji kolegové a někdejší spolužáci; kádrová oddělení představovala nepřekonatelnou překážku, verdikt ovšem přicházel z Okresního výboru KSČ v Liberci. Snad má

smysl podotknout, že jsem nikdy v žádné straně organizován nebyl.

- Druhé bylo zjištění (pro mě tehdy šokující), že těsně před mým plánovaným nástupem do LIAZu, který mi tehdejší vedení ochotně, a řekl bych radostně přislíbilo, došlo k zákazu mého zaměstnání tam, opět péčí Okresního výboru.
- Třetí (a to už jsem si zvykl) bylo zjištění, že Pracovní úřad v Liberci pro mě nemá vůbec žádné místo (zkoušel jsem pumpaře a různé pomocné činnosti). Pomohl mi pak známý, který mě upozornil na to, že v autoopravně (ČSAO) může obsadit místo řidiče v zásobování, o němž rozhoduje sám a které žádnému kádrování nepodléhá. Tam jsem také nastoupil, později jsem fungoval jako řidič v libereckém skladu n.p. Izolace.

Až v roce 1979 (po opakovaných urgencích ze strany vedení n.p. LIAZ) mi bylo dovoleno nastoupit do technické funkce v projekci motorů v Jablonci nad Nisou.

Sluší se poznamenat, že tyto peripetie nesly s sebou také klady. Člověku se sice těžko opouští dobře rozběhnutá práce (bylo mi tehdy 40 let), těžce se nese ztráta perspektivy pracoviště s nadšením budovaného po řadu let, ztráta kolektivu, laboratoře, bezprostředních kontaktů s průmyslem. Naproti tomu nesporným a velevýznamným kladem bylo získání svobody, na tu dobu takřka neuvěřitelné: řekneš si, že už nemáš co ztratit a žes našel dobrou partu i na jiném než akademickém pracovišti.

Pokuste se, prosím, připomenout události na VŠST na přelomu let 1989 a 1990. Jak proběhla volba nového rektora? Jaké byly Vaše první kroky v této funkci?

Poměry ve škole v té době nemohu tak dobře posoudit: sám jsem intenzivně prožíval toto revoluční období v LIAZu a ve městě. Do školy jsem byl poprvé pozván až v prosinci 1989, kdy atmosféra už byla jasná: celé vedení školy s výjimkou rektora složilo funkce, neboť nedostalo podporu akademické obce. Nejprve jsem byl zvolen do funkce děkana Strojní fakulty, do funkce rektora pak na podzim v roce 1990.

První kroky ve funkcích byly samozřejmě spíš organizační; bylo nutné nově obsadit funkce vedoucích

kateder a bylo rovněž nezbytné uvést do života nová vedení fakult a školy a jmenovat akademické orgány, např. vědecké rady. Bylo třeba zastavit činnost „komisí“, které byly léta fungujícím nástrojem řízení, a bylo hlavně třeba přimět nové funkcionáře, aby si vytvořili a pak účinně používali vlastní autoritu. Můj obecný názor vyplývající z mých zkušeností z vedení katedry v letech 1960 až 1970 a z mých zkušeností z práce ve tvůrčím kolektivu v konstrukci v LIAZu byl, a je vlastně dosud, že základním prvkem pro organizaci školy má být katedra (pokud možno autonomní ve své činnosti učitelské i výzkumné) vedená silnou osobností (odbornost, práce s lidmi, osobní zodpovědnost, fantazie, schopnost improvizace, charakter). A že je třeba uvnitř jednotlivých kolektivů cestou sebereflexe, zhodnocením kladů i nedostatků, popř. hrubých chyb předchozích let dojít k nové kvalitě vysokoškolského prostředí, k vytvoření atmosféry, řekněme univerzitní, akademické.

Vzpomínám si, že velmi brzy v roce 1990 vznikla na VŠST Pedagogická fakulta, což působilo trochu překvapivě. Proč a jak k tomu došlo?

Důvody byly dvojí: vnitřní a vnější.

První impuls přicházel z města, ale hlavně z okresu, kde se projevoval nedostatek učitelů způsobený mj. tím, že absolventi z Ústí nad Labem nejsou příliš ochotni nastupovat do libereckých škol.

Druhý důvod vyplýval z naší úvahy a přesvědčení, že je pro naše odborné fakulty (tehdy strojní a textilní) nezbytná jejich větší koncentrace na vědeckou a učitelskou činnost v jejich vlastním oboru. Že je třeba je odlehčit od kateder jinak vědecky zaměřených a zde tradičně jen organizačně přičleněných. Šlo o jazyky, ekonomii, společenské vědy, tělesnou výchovu, ale také o širší vědní základ, matematiku, fyziku, chemii. Tyto katedry měly dostat větší prostor a vhodné prostředí pro vlastní vědecký rozvoj (k užítku svému a celé školy).

Cílem tedy bylo vytvořit fakultu, která by technické vysoké škole dala jakýsi univerzitní rozměr a která by byla základem pro pozdější vytvoření fakult zaměřených na přírodní vědy na straně jedné a na humanitní vědy na straně druhé. Vlastní učitelská funkce Pedagogické fakulty představovala pro nás tehdy splnění zcela oprávněných požadavků města

a okresu a také základ pro těsnější spojení s libereckou veřejností.

Zajímavé je, že zatímco spolupráce s okresem a podpora Okresního úřadu byla v té době vynikající (pomoc při získávání budov a budování školy vůbec), podpora města, resp. jeho reprezentace byla spíš vlažná nebo žádná, a to přesto, že někteří učitelé školy byli dokonce členy zastupitelstva.

Pak ještě vznikla Hospodářská fakulta, což bylo méně překvapivé. Bylo kolem toho něco zajímavého, co by nemělo upadnout v zapomnění?

Založení Hospodářské fakulty bylo vskutku méně překvapivé, ovšem také proto, že ekonomické fakulty tehdy vznikaly (jako odpověď na akutně pocíťovanou potřebu nových ekonomů, ale také trochu skoro jako móda) leckde. Naše pochybnosti (a nejenom zde, ale samozřejmě také při vytváření některých nových kateder Pedagogické fakulty) vyplývaly z toho, že jsme si nemohli být jisti, že naše učitelské kádry (ty nejkvalitnější byly samozřejmě technicky zaměřené) budou stačit na nové úkoly těchto nových fakult. Podle svých představ si mnozí naši učitelé (podobně jako je tomu i na jiných školách) byli jisti svou způsobilostí (mluvívala se o případu, kdy religionistiku na vysoké škole učí lidé, kteří před několika lety učili vědecký ateismus), ale najít skutečné odborníky ekonomy, řekněme evropského rozhledu, bylo nejisté, snad nemožné. Riziko bylo ale potřeba podstoupit a spoléhali jsme (ukázalo se, že oprávněně) na pomoc zahraničních lektorů.

Brzy jste začal krok za krokem přeměňovat úzce specializovanou vysokou školu na Technickou univerzitu, získávat pro ni nové budovy, nové učitele a též nové studenty. Bylo by to na dlouhé vyprávění. Z čeho vycházela Vaše koncepce (zde by bylo na místě to poněkud zprofanované slovo vize) a kam směřovala?

Už jsem se zmiňoval o našich hlavních hlediscích při vzniku Pedagogické fakulty a Hospodářské fakulty, ale také při proměně Fakulty strojní a Fakulty textilní a později při vytváření Fakulty architektury a Fakulty mechatroniky a mezioborových inženýrských studií:

- odborná způsobilost jednotlivých pracovišť (jsme zvyklí označovat je jako katedry, u tohoto označení univerzita dodnes zůstala); měla mít jen

takový počet pracovníků a pečovat jen o takovou šíři odbornosti, aby jejich činnost byla přehledná a mohla mít přímé vazby do prostředí výzkumu, vědy, popř. průmyslu;

- určitá homogenita fakult pokud jde o jejich odbornost; měla být jednou ze záruk vědeckého rozvoje jednotlivých kateder;
- odborná a organizační způsobilost vedení fakult (přehled děkana, vzájemné pochopení smyslu a potřeb jednotlivých oborů, kvalita doktorátů, habilitací a profesur).

Jsem si jist, že dnes můžeme všichni být spokojeni s výsledky, kterých jsme dosáhli: nové fakulty a jednotlivá pracoviště jsou pevně konstituovány, úspěšně se pěstují nové (a ovšem také tradiční a dobré) vědecké obory.

V té době prvních let po roce 1989 panovala v celé akademické obci úžasná atmosféra, snaha pozvednout školu na úroveň skutečných akademických svobod a dosáhnout podstatného rozšíření záběru a zvýšení kvality. I studenti byli tehdy odhodláni přijmout vyšší nároky, a tedy přinést jisté oběti. V takové atmosféře se dobře pracuje. Vedení školy mělo tehdy v zásadních věcech plnou podporu akademické obce a duch nadšené spolupráce v nejužším vedení z té doby je nezapomenutelný. Je pro mě mimořádným uspokojením, že i pozdější a současné vedení, za podmínek v mnohém podstatně obtížnějších, sleduje jednoznačně cestu dalšího rozvoje školy po stránce rozsahu odbornosti i po stránce její kvality.

Co se Vám na této cestě nepodařilo?

Znovu se vracím ke své základní pochybnosti o tom, zda škola sama a celé liberecké prostředí byly a jsou dostatečné k tomu, aby se dobře obsadila všechna rozhodující místa (i zde, jako všude jinde „chybějí lidi“).

Jisté obtíže při vytváření a prosazování toho, co jsme považovali za novou strukturu a nové směřování školy, někdy představovaly úzce fakultně zaměřené tendence některých děkanů, kteří se snažili „vládnout“, popř. kteří se snažili (v dobré víře, že to prospěje rozvoji jejich fakult) manipulovat svými spolupracovníky až v rozporu se zájmy univerzity.

Proto jsme se např. museli snažit, a je to třeba dodnes, omezovat vliv vedení fakult na působení „pomocných“ předmětů (tj. jejich přílišný vliv na stupeň náročnosti učitelů v obtížnějších základních, obvykle teoretičtějších předmětech; nebezpečná snaha udržet vysoké počty posluchačů a nerozumně vynucovat „snížení laťky“ ve znalostech, které jsou pak důležité pro vlastní odborné studium garantované fakultou, je totiž téměř všudypřítomná).

Technická univerzita v Liberci má dvě fakulty, které nemá žádná jiná česká vysoká škola, Fakultu textilní a Fakultu mechatroniky a mezioborových inženýrských studií. Jak vidíte budoucnost té první, když textilní průmysl nejen na Liberecku, ale v celé Evropě dosti rychle zaniká?

Textilní fakulta vznikla v roce 1960, v době, kdy už si vedení státu uvědomilo, že přílišná orientace na těžký průmysl, resp. strojírenství nestačí a že je třeba přiměřeně pečovat i o další průmyslová odvětví. Výraznou měrou přispěla ke vzniku Fakulty textilní také okolnost, že výuka v textilním zaměření přešla z brněnské techniky do Prahy a vzápětí (z různých důvodů, také mj. personálních) do Liberce.

Dnešní zaměření Fakulty textilní na netkané textilie a nové materiály vůbec je myslím dostatečnou zárukou rozvoje fakulty do dalších let. Stojí za zmínku, že obor stavby textilních strojů je v naší organizační struktuře nikoliv součástí Fakulty textilní, ale Fakulty strojní; a k tomu ještě poznámka, že zatímco klasická textilní výroba se takřka úplně přesunula na východ, o výrobě textilních strojů to zatím neplatí.

Termín mechatronika je možná pro některé čtenáře, řekněme, nezvyklý. Poučte nás, prosím, v této věci.

Fakulta mechatroniky a mezioborových inženýrských studií je naše nejmladší fakulta. Raději bych akcentoval mezioborová inženýrská studia (název ovšem příliš dlouhý a nepřilíš praktický). Při zakládání jsme vycházeli z toho, že Technická univerzita potřebuje mít jak pro účely pedagogické, tak pro účely vědecké technickou fakultu s velmi silným základem přírodních věd a s jejich novými aplikacemi v oborech, které dnes můžeme považovat za velmi moderní a které přitom ještě nejsou dost tradiční. Sem nepochybně patří také mechatronika, jakési definičně zatím nepřilíš ustálené spojení mechanických a elektronických systémů.

mů, na jehož základě se dnes řeší řízení takřka všech strojních zařízení a technologických postupů. Hledání vhodného názvu bylo obtížné (což ovšem není jediný příklad: vzpomeňme na vývoj názvu Fakulty technické a jaderné fyziky ČVUT, která se dnes jmenuje Fakulta jaderná a fyzikálně inženýrská).

Jaký je Váš názor na tzv. strukturované studium?

Snad nejprve k tzv. Boloňskému procesu, který jak známo začal deklarací ministrů v Paříži a který v záměru signatářů měl být orientován na vytvoření živého prostředí evropské (univerzitní) vzdělanosti. To, že se z tohoto širšího ušlechtilého a velmi aktuálního a praktického cíle uvádí příliš často jen zavádění tzv. strukturovaného studia, považují za nerozumné a velmi nešťastné.

K onomu strukturovanému studiu samotnému bych řekl, že pro některé obory je to úprava vhodná (a byla pod jiným označením ostatně praktikována již dávno, v době, kdy vysokoškolské studium bylo zpravidla děleno do dvou úseků tzv. první a druhé státnice a doktoráty představovaly jakousi nadstavbu), zatímco pro jiné obory nese s sebou značné riziko snižování kvality absolventů, popř. i nežádoucí prodlužování studia, resp. zvyšování věku úspěšných absolventů magisterské úrovně. Je to tam, kde obory potřebují dobrou znalost obtížných teoretických disciplín před studiem disciplín aplikačních.

Celá záležitost úzce souvisí s naší současnou úrovní maturit. Úroveň intelektu našich nejmladších generací přece neklesá a není žádný rozumný důvod k tomu, abychom se smiřovali s nedostatečnou způsobilostí abiturientů ke studiu na vysokých školách (a to se rozhodně netýká jen matematiky, resp. technických vysokých škol). Chyba je v systému a snad také v nízké náročnosti na učitele. Připadá mi nepochopitelné, že ještě dnes zápolíme s nedostatečnými znalostmi světových jazyků u svých studentů.

Mohu Vás, pane profesore, na závěr požádat o Váš souhrnný pohled na naše vysoké školství během uplynulých patnácti let?

Otázka je po mém soudu poněkud širší, lze odpovědět nejlépe opět otázkou: Je vysoká škola především škola, vědecká instituce (seskupení vědeckých pracovníků), nebo něco víc? Podle mého názoru je třeba si uvědomit, že:

- zájmy špiček podnikatelské, výrobní, popř. průmyslové sféry vůbec jsou orientovány na prosperitu toho kterého podniku, popř. odvětví a nemohou dostatečně brát v úvahu širší zájmy celé společnosti;
- zájmy (a mandát) politických struktur, resp. politické reprezentace (státu, okresu města) jsou nutně krátkodobé; jsou převážně definovány jen v jednotlivých úsecích mezi volbami;
- vliv a působení jednotlivých organismů v neziskové sféře jsou nevýrazné (u nás v našich podmínkách dosud ne zcela zakotvené demokracie obzvlášť);
- setkání typu „Fórum 2000“ organizované prezidentem Havlem jsou i v mezinárodním měřítku spíš ojedinělé.

Je patrné určité prázdno pokud jde o zkoumání dlouhodobých dopadů činností a vývoje v oblasti přírodní i společenské a v důsledku toho také pokud jde o přípravu potřebných programů a rozhodnutí.

Univerzity by zde mohly být jakýmsi svědomím společnosti, na univerzitách by měla být schopnost reflexe nezátížené partikulárními zájmy; měly by jim být vlastní větší interakce s veřejným děním a uvědoměly vliv na formulaci strategie budoucího vývoje společnosti. Předpoklady k tomu může vytvářet univerzitní prostředí díky vysokému stupni vzdělanosti (úzce odborné, ale zejména obecné, skutečně univerzální) a díky akademické svobodě a nezávislosti (námitka o závislosti na státních dotacích podle mého názoru neobstojí). K výkonu takového poslání univerzit je nutné přiměřeně energické a přesvědčivé vystupování jejich reprezentace na straně jedné a nadhled, velkorysost a důvěra politiků na straně druhé. Obávám se, že tyto podmínky v současné době splněny nejsou.

Pane profesore, děkuji Vám za rozhovor.

Vladimír Roskovec